

Musta

peili

Emma
Puikkonen

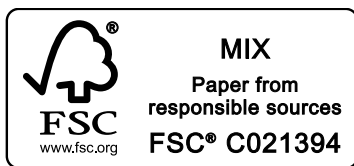
WSOY

Emma
Puikkonen
Musta
peili

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Kirjoittaja kiittää tuesta Suomen Kulttuurirahastoa,
Alfred Kordelinin säätiötä, Taiteen Keskustoimikuntaa
sekä WSOY:n säätiötä.

© EMMA PUIKKONEN JA WSOY 2021

ISBN 978-951-0-47501-0

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PAINETTU EU:SSA

Energia humisi maapalloksi kutsutun himmeän sinisen pisteen ympärillä. Se eli valossa ja putkissa ja johdoissa, se eli liikkeessä ja lämmössä ja bakteerien kihinässä.

Ihmiset avasivat suunsa ammolleen ja joivat ahnaasti kuin linnunpoikaset. He olivat joka säikeellään kiinni siinä. He olivat rakentaneet taloja ja teitä ja elokuvateattereita ja serverihalleja ja tehokanaloita ja tiedon välkehtiviä verkkoja, jotka perustuivat energian suopealle virtaukselle.

Eikä energia välittänyt, kuin määränpänsä unohtanut enkeli se havisi ihmisten lävitse ja ravisutti heitä ja jatkoi eteenpäin, hajamielisesti se räjähti ja leiskui ja katosi.

AMSTERDAM 1973

Lotte Teer

Lotte vetää oven kiinni perässään ja astuu katukäytävälle kuin jokeen.

Kaupunki on sumuinen. Eerste van der Helststraat näyttää kadunkulman kohdalla liukenevan ilmaan.

Iho nousee kananlihalle, ilma tuntuu viileältä, hänellä on vain t-paita ja ruudulliset housut, kumisaappaat. Vaaleat hiukset valuvat luiruina olkapäille. Hän ei vielääkään osaa solmia nauhakenkien nauhoja nopeasti, siksi saappaat olivat helpommat. Tikkitakki unohtui eteisen naulakkoon.

Lotte seisoo ja tunnustelee hiljaisuutta. Autot jurnuttavat möhkäleinä teiden laidoilla. Kauempana kulkee kumara mies kävelykepin kanssa, hänen yksinäiset askeleensa kaikuvat katujen seinissä. Ja keppi, säännöllisin väliajoin: tak-tak-tak.

Lotte sulkee silmänsä ja kuuntelee. Tak-tak-tak.

Autojen hurina ja tööttäykset ovat kadonneet. Kuin kaupunki olisi aamuyöstä kallistunut ja pudottanut kaikki liikkeessä olevat autot laitojensa yli. Humauttanut pois äänipeiton, joka yleensä ympäröi Loten ja kaupungin, ja jäljelle on jäänyt tämä huijaava hiljaisuus.

Liikkuvia autoja ei ole. On vain aaveääniä, eilisen ja toissapäivän ja viime viikon ääniä, jotka melkein saattaa kuulla juuri nyt. Oven paukahdus, kiihkeä jarrutus, tuuttaus kuin sumutorvi. Jos virittää aistinsa äärimmilleen, äänet saattaa aavistaa kuulon laidoilla.

Autoja ei ole, koska Hollannissa on ensimmäinen autoton sunnuntai. Tänään jokaisen pitää jättää auto parkkiin.

Aikuiset ovat huolissaan siitä, että öljy loppuu.

Hiljaisuudessa ilma haisee erilaiselta kuin yleensä, hajut erottuvat toisistaan kirkaammin. Avoimesta ikkunasta tulee paistetun kalan tuoksu. Katua pitkin leyhähtelee kanaalien imelänmätä haju voimakkaampana kuin yleensä. On marraskuun neljäs päivä. Loten takana punatiilisen talon toisessa kerroksessa äiti pesee lattiaa, ja seiniä, ja kattoa, ja vessaa, sitten uudestaan lattiaa, ja uudestaan seiniä.

Äiti ei koko yönä kuullut mitään, mitä Lotte yritti puhua. Lotte yritti houkutella häntä nukkumaan, tarjosi leipää ja sanoi:

– Nyt näyttää jo puhtaalta.

Aamuyöstä Lotte nukkui hetken, heräsi parin tunnin kuluttua ja sama jatkui: valot olivat päällä, äiti puristi lattiarättiä ja hinkkasi, kädet olivat ranteesta alaspäin ihan punaiset. Toisesta etusormesta tihkui kynnen vierestä verta, äiti imaisi sitä silloin tällöin mutta jatkoi aina vain.

Kun näin käy, Loten pitää hakea Zus.

Korvissa humisee niin, että on vaikea ajatella selvästi. Mihin suuntaan pitäisi lähteä? Lotte puristaa vasemmassa kädessä barbieta, sen mahan pinta on kova ja sileä ja jos nukkea haistaa, se tuoksuu aikuiselta; vähän jännittävältä, vähän pakkausmateriaaleilta.

Kaupunki virtaa hänen jalkateriensä päältä, hänen vatsansa ja korviensa ympäri autiompana kun koskaan ennen. Lotte päästää pienen äänen, ehkä se kuulostaa haukahdukselta tai hymähdykseltä, ja päättää lähteä vasemmalle. Ihan kohta.

On etsittävä sisko, on haettava hänet ja saatava äiti taas kuntoon.

AMSTERDAM 1973

Lotte Teer

Ja niin Lotte seisoo marraskuun neljännen päivän aamuna Euroopassa, sumuisessa Amsterdamissa ja vielä tarkemmin Eerste van der Helststraatın kulmauksessa. Hänet näkee, jos katsoo pilvien ja sumun läpi. Loten kehon ympärillä väreilevät tien pinnan asfaltti, talojen tiilet sekä viereisen kaupan puusta veistetty koristeikkuna. Autot tien laidalla ovat suurimmaksi osaksi metallia ja muovia, Lotesta itsestään voisi erotella soluja, mikrobeja, solujen sisäistä nestettä. Ilma on pehmeästi antanut hänen keholleen tilaa; tyyppi, happi ja pienhiukkaset ympäröivät häntä kuin patja.

Sisällä asunnossa, Eerste van der Helststraatın asunnossa numero 43 nainen kulkee kontallaan ja pesee lattiaa. Hame on kastunut edestä ja muuttunut harmaaksi, polvien jäljet näkyvät kankaassa tummina rinkuloina kun nainen nousee seisomaan. Hän on nyt päässyt huoneen halki, nurkkaan saakka. Loten äiti – hänen nimensä on Annike – pyyhkäisee hiuksia pois kasvoilta ja katsoo ulos ikkunasta.

Utua ikkunan takana. Möhkäleitä, kuolleita miehiä ja naisia, jotka ojentelevat käsiään ranteet edellä.

Annikke kiertää ympäri asuntoa ja sivelee kädellään seiniä. Hän pysähtyy hellan kohdalla ja tarkistaa, että kaikki kytkimet ovat poissa päältä. On vaikea sanoa, mikä päivä on, toivottavasti ei vielä maanantai, toivottavasti ei edes sunnuntai-ilta.

Annikke heittää vanhan rätin roskasankoon, ottaa pussista uuden ja kastelee sen niin kuumalla vedellä, että kädet muuttuvat punaisiksi. Hän pitää käsiään vesivirran alla ja ajattelee: minun on pakotettava itseni lopettamaan. Nyt. Minun on tarkistettava, milloin Lotte on viimeksi syönyt, on nousetava maanantaina autoon ja ajettava Rotterdamiin. Minun on kuunneltava, kuka lomautetaan ja kuka ei. On laskettava, riittävätkö rahat. On käveltävä halliin ja jatkettava muoviputkien testaamista niin kauan kuin niitä vielä tehdään.

Annikke sulkee hanan ja seisoo hetken hiljaa. Hän ajattelee työnjohtajaa, kuvittelee, miten mies käy läpi tilauksia ja raaka-aineita, laskee mitä tehdään ja mitä ei, kirjoittaa paperille työntekijöiden nimiä päättääkseen lomautettavat. Ajatukset alkavat taas vilistää liian nopeasti, Annikke joutuu vetämään henkeä nopeasti monta kertaa peräkkäin.

Hän kaataa pesuainetta saaviin, kuljettaa saavin eteisen nurkkaan ja aloittaa alusta.

Kadulla Lotte ottaa askeleen, ja sitten toisen. Kämmen barbin ympärillä tuntuu nihkeältä. Olisi

muistettava oikein seuraavassa kadunkulmassa, ja seuraavassa.

Sumu.

Lotella on leikki. Hän kuvittelee, että tie, jota hän kävelee, haihtuu ilmaan hänen takanaan. Katu on olemassa vain viisikymmentä askelta eteen- ja viisikymmentä askelta taaksepäin. Talojen julkisivut kyyristyvät häneen päin ja hytisevät viileässä ilmassa.

Paljaasta jalasta kumisaappaan sisällä lähtee pierumaisia ääniä, kun ilma liikkuu saappaassa.

Lotte kävelee kohti kanaalia ja kääntyy sitten vasemmalle. Kanaalin ylitse kulkevat sillat katoavat maitomaiseen tyhjyyteen.

Hän kuulee hevosen kavioiden kopinan ennen kuin näkee sen; hän pysähtyy ja pidättää hengitystään, rusementa nukkea rintaa vasten.

Sumusta työntyy esiin harmaa hevonen kuin jostain ikivanhasta sadusta. Hevosen hengitys on raskas, sen sieraimet värähtelevät ilmapirran mukana. Hevonen tulee niin lähelle, että Lotte erottaa sierainten vaaleanpunaisen ihon. Eläimen selässä istuu totinen mies, joka pitelee kädessään ohutta asiakirjasalkkua. Mies nyökkää Lotelle. Tyttö nyökkää takaisin ja jatkaa hengittämistä vasta kun hevonen on kadonnut. Kavioiden askellus kuuluu mukulakiviä vasten vielä pitkään.

Silloin Lotte näkee kirkkaasti, mihin suuntaan pitäisi kulkea: kanaalin laitaa etelään ja isoon puistoon. Puistosta eteenpäin, kohti isoa tietä. Kun hän soitti kommuuniin ja kysyi Zusia, puhelimeen

vastannut tyttö sanoi, että koko porukka oli lähtenyt retkelle moottoritien liittymään, ottanut rasva-keittimiä ja huopia mukaan. Lotte saattaa kuvitella hiljaisen kaupungin, pysähtyneet liittymät, tien, jolta autot ovat kadonneet.

Lottekin haluaa nähdä tien, sellaisena kuin se on nyt, ihan tyhjänä.

On etsittävä sisko, on haettava hänet kotiin.

AMSTERDAM 1973

Lotte Teer

Kaupungissa leijuu vielä sumu. Lotte kävelee. Ajatukset alkavat vilistää.

Maitomaisen usvan keskellä ei voi erottaa taloja tai ihmisiä.

Onko kaupunki varmasti olemassa?

Entä toiset ihmiset, äiti ja Zus?

Iho on kananlihalla, hän tuntee sen kun silittää kävellessään kyynärvartta. Ohuet vaaleat karvat töröttävät pystyssä ja ihoon on noussut nyppyjä.

Lottea huimaa kun hän ajattelee tarkasti. Sumussa ei voi olla varma mistään. Entä jos kaikki ihmiset ovat kadonneet, lakanneet olemasta ja hän on jäänyt yksin. Äitiä ja Zusia on vaikea muistaa tarkasti juuri nyt, he ovat muuttuneet vieraisiksi ja laidoiltaan epäselviksi.

Minun pää taas kuumenee, Lotte ajattelee, ja hengittää sisään ja ulos. Ei saa ajatella niin nopeasti, tulee paha olo.

Lotte astuu oikealla jalalla, ja vasemmalla. Ja oikealla. Zus on olemassa, Lotte päättää, hän on kavereiden kanssa moottoritiellä. Zus istuu siellä silmät kiinni ja kuuntelee, miltä tyhjä tie kuulostaa.

Lotte kävelee kymmenen minuuttia.

Hän kävelee toiset kymmenen minuuttia.

Hän jakaa matkat osiin, niin että niitä on helpompi ajatella. Seuraavaan kadunkulmaan. Ja seuraavaan.

Mukulakivet jalkojen alla, kanaalista aaltojen liplatus oikealla puolella vaikka sinne asti ei sumulta näe.

Tulee nälkä. Lotte on syönyt viimeksi illalla.

Lotte ei puhu nukelle, hän on sellaiseen liian vanha, jo yhdeksän vuotta.

Tai jos puhuu, vain päänsä sisällä, huulia liikuttamatta.

Päänsä sisällä hän sanoo:

– Oletko sinä eksyksissä, tyttö pieni?

– Ei hätää, tyttö pieni.

– Lotte pitää sinusta huolen. Katso, tuonne me mennään.

Loten takaa kaartaa polkupyörä, nainen soittaa kelloa ja heiluttaa kättään tervehdykseksi.

– Aikamoista, eikö, nainen huudahtaa.

Lotte nyökkää, vaikka ei nainen näe vaan viiletää jo eteenpäin ja kääntyy sillalle.

Seuraavaan kadunkulmaan, ja seuraavaan. Viimein Lotte näkee sen, mitä on odottanut: puiston sisäänkäynnin. Lotte on luvannut itselleen, että istuisi hetkeksi penkille puun alle ja heiluttelisi jalkojaan, jotka ovat painavat ja kuumottavat. Päänsä sisällä hän sanoo nukelle:

– Näetkö. Tässä me ollaan.

Penkit ilmaantuvat sumusta ja katoavat taas. Hän kävelee monien ohi niitä edes vilkaisematta ja

viimein, löydettyään oikean, sen joka on seuraavaksi jokea ylittävän sillan jälkeen, huokaa yllättyneenä:

– Katso siinä! Siinä meille penkki.

Samaan aikaan noin neljäkymmenen kilometrin päässä, Baarnin palatsin pihalla, kuningatar Juliana asettaa aurinkolasit silmilleen. Kuningattaren hiukset on koottu turbaanihatun sisään, hiekka rahisee renkaiden alla, kun turvamies taluttaa kuningattaren pyörän pihalle. Kuningatar vetää hansikkaat käteensä. Palatsin kattoräystäillä ja katolla lehahtelee naakkoja pieninä parvina, ne pöllähtävät ilmaan kuin salaisen tiedon lähettäminä, laskeutuvat taas ja sitten nousevat.

Kuningatar tarttuu pyörän kahvoihin. Kun Lotte heiluttelee jalkojaan puistonpenkillä, kuningatar nousee satulaan ja työntää vauhtia. Palatsin pihalta ajaessaan hän vilkuttaa ohikulkijoille ja kaartaa vasemmalle. Henkivartijat polkevat perässä polvet hassusti koukussa, heidän satulansa ovat jääneet liian alas.

– Pyöräilen tapaamaan lapsenlapsiani, kuningatar kertoo hymyillen lehtimiehille, joiden kohdalla hän armollisesti pysähtyy kertomaan kuulumisia.

– On sovittu, että autolla ei sunnuntaisin ajeta, mutta lapsenlapset, heitä on nähtävä.

Kuningattaresta kirjoitetaan seuraavan päivän lehdessä, siinä samassa, jossa kerrotaan tyhjistä moottoriteistä ja hevoscärryistä ja saksalaisista autoista,

jotka porhaltavat kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tunnelma on hilpeä, lehdessä kuvataan. Se tarkoittaa: me kansana selviämme tästä kyllä. Kuningatar tarkin tarttui pyörään ja vilkutti ajaessaan, olemme turvassa.

Kyseessä on ensimmäinen öljyshokki. OPEC on syksyllä julistanut vientisaarron, öljyn vientiä on vähennetty merkittävästi moneen maahan. Aikuisia pelottaa, ja he haluavat nähdä, että kuningatar hymyilee. Hallitukset ympäri maailmaa puhuttelevat kansalaisia: Öljyä on nyt vähemmän, se ei ehkä riitä! Säännöstelkää lämmitystä, älkää ajako autoilla ellei ole pakko, älkää rakkaat kanssaihmiset tänä vuonna ripustako joulukoristeita!

Neuvotellaan, säädetään lakeja, Hollannin suurlähettiläs kiertää Qatarissa ja Kuwaitissa, häntä ei aina edes oteta vastaan. Huolestuneiden ihmisten yllä leijuu kysymys: entä jos öljyä ei ole ikuisesti? Kun tämä kriisi ratkaistaan, tulee uusia. Kuka saa öljystä sen, mitä on jäljellä, keiden talot pysyvät lämpiminä, autot liikkeessä, tehtaat työssä?

Hallitusten miehet joka puolella juovat pöytien äärellä vesilasillisia ja pohtivat, mitä tehdä. Öljyn hinta nelinkertaistuu. Autot jonottavat bensa-asemilla. Hollannissa aloitetaan autottomat sunnuntait, Amsterdamin kadut hiljenevät, Loten äiti pelkää työnsä puolesta ja alkaa pestä lattioita. Lotte istuu puistonpenkillä ja heiluttelee jalkojaan, joissa punaiset kumisaappaat hölskyvät.

Eräs alku. Mesotsooinen kausi, noin 250 miljoonaa vuotta sitten.

Maapallo liikkuu radallaan, valon suunta vaihtuu, pilvet kokoontuvat ja erkanevat ja kokoontuvat, vuodet ja tuhannet ja sadattuhannet kuluvat. Mantereet ovat sulaneet kasaan, yhdeksi jäättiläismantereeksi, ja hankauskohdista kasautuneet ruttuun.

Ilma on kuuma ja kuiva. Kahinaa.

Sian kokoinen lapiolisko ryömii saniaisten lehtien yli, jalat työntävät pontevasti maata taaksepäin. Se seisahtuu, työntää nokkaa muistuttavan kuononsa hiekkaonkaloon ja tonkii esiin juurakkoa, jota pilkkoo osiin.

Tummat pilvet pyyhkiytyvät taivaan yli, valo vähenee. Kortteen vartta pitkin valuu vesipisara ja tipahtaa maahan, sitten niitä on jo monta. Veden kohina.

Maa juo.

Metsän puut kestävät kuivuutta pitkään, ne ovat viuhkalehtisiä neidonhiuspuita ja käpypalmuja. Kauempaa, järven rannalta kaikuu sammakkojen kurnutus, pitkään odotettu kosteus saa ne pitämään meteliä.

Saderintama etenee, sen ääni katoaa kauemmaksi. Aurinko laskee, hämärässä erottuu siluettina, miten jättiläislieion vierestä lentoon nousee haukan kokoinen sudenkorento. Siivet värisevät, sen voi kuulla vielä kun on pimeää.

Myöhemmin: aurinko nousee.

Elämä kihisee, kasvit ja eläimet imevät energiaa auringosta. Yhteyttäminen on huumaavaa, se värisee ilmassa ja nahkeilla pinnoilla. Energia puristuu hiilivedyiksi kasvien varsiin ja lehtiin, eläinten kehoihin.

Ilma tuntuu erilaiselta; ilmakehässä on enemmän hiilidioksidia. Saniaisten varret kurottuvat kohti valoa. Solut hengittävät.

Aika kuluu. Syntyy uusia lajeja: ensimmäiset kukat, ensimmäiset perhoset.

Mantereet erkaantuvat, tulivuoret purkautuvat. Meri liikkuu, kalaliskot värisyttävät pyrstöjään ja uivat kauemmaksi, nousevat lopulta pintaan hengittämään. Haikea ja pitkäkaulainen notosaurus liukuu pinnan alla, avaa kitansa ja pyydystää naskalimaisilla hampaillaan kalan. Kalan silmät välkkyvät hopeisina, se näkee vettä, ilmaa, taivasta kunnes näköala katoaa ja notosaurus nielaisee sen.

Aika kuluu aivan toisessa mittakaavassa. Kiven ja meren ja mineraalien aika, hidas syöpyminen, elämän purskahtelun ja syntymän ja lahoamisen aika.

Saniaisten lehdet ja kortteiden rungot ja juuret kuivuvat, tuuli kierittää kasvien osasia. Vesikasvit ja

plankton kuolevat ja vajoavat meren pohjaan, niiden soluihin varastoitunut energia leijuu niiden mukana. Maan vanhat, matalat meret ottavat kuolleet vastaan.

Levää.

Planktonia.

Bakteereita.

Aikaa.

Joen vesi raastaa pohjaa ja reunoja, kuljettaa maahiukkasia merelle asti. Kuolleiden eliöiden päälle leijuu toisia kasveja, hiekkaa, savea ja silttiä, suolaa. Kerros kasvaa millimetrin kymmenessä vuodessa. Ihmisen elämän mitassa ainetta kertyy melkein sentti. Metri metriltä, vuosi vuodelta, vuosimiljoona vuosimiljoonalta.

Mantereet liukuvat etäämmäksi. Päästäistä muistuttavat otukset nakertavat siemeniä ja munivat munia onkalossa olevaan koloon. Hevosenkokoiset herrerasaurukset saalistavat pienempiä dinosauruksia, joitain miljoonia vuosia myöhemmin ne katoavat, niitä ei enää ole. Meteoritit syöksyvät avaruudesta. Ilmakehän koostumus muuttuu. Kuolleiden eliöiden päälle muodostuneet kerrokset painavat toisiaan ja tiivistyvät, paine kasvaa.

Puristuksissa ei ole happea. Eloperäinen aines ei lahoa.

Paine kasvaa, lämpö nousee ja kerrostumien alla aine muuttuu vahamaiseksi. Aika kuluu, kerrokset

vahan yllä kasvavat. Pehmeä, lämmin, musta aine uneksii.

Minä uneksin.

Haaveilen lajista, jonka jonain päivänä muovaan, rakennusten kynsistä raapimassa taivasta.

Kun lämpö on yli yhdeksänkymmentä astetta, molekyylini järjestyvät uudelleen. Lämmössä otan muotoni, venyttelen. Hymyilen. Olen olemassa nyt, olen kaikki kasvien ja auringon energia yhteen kietoutuneena.

Ja musta neste, minä, alan maan alla pimeässä kaivata valoa. Kaipuu muuttaa minut keveämmäksi.

Olen tiiviiksi tahnaksi puristettua auringon energiaa, joka kaipaa takaisin taivaalle. Läpi hiekan ja kiven huokoisuuden minä työnnyn, niin ylös kuin mahdollista, maan pinnalle, jos mahdollista.

Kun vastaan tulee kova kallio enkä pääse sen läpi, jään taskuun odottamaan. Kierryn kerälle, kiedon häntäni ympärilleni ja nukun hain unta: valmiina. Siellä minä lepään, onkalossa maan tai meren alla. Minulla on aikaa.

Kolme naista, kolme aikakautta ja kolme kohtaloa

Musta peili on maagisen kaunis
romaani maailmasta, jota öljy pyörittää.
Ja siitä, että ihmisen on uskallettava
katsoa kuvastimeen.

Kun Ida Tarbell on lapsi, hänen kotikaupungissaan
1860-luvun Rousevillessa maasta suihkuaa mustaa kultaa.

Kun Lotte Teer on lapsi vuonna 1973, Amsterdamissa
keräännytään moottoritielelle piknikille. Astrid Fuglesang
on aina haaveillut öljynporauslautoista ja
nousee sellaisen kannelle vuonna 2028.

Vuosimiljoonien ajan musta neste nukkuu
hain unta onkaloissa maan ja meren alla. Kun se herätetään,
ihminen ei osaa elää ilman sitä.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-47501-0